

Gesprekskaarten

Antisemitisme, discriminatie en professionele normering in het onderwijs

**CRITICAL
MASS**

Beste onderwijsteam,

Voor je ligt een handleiding met bijbehorende gesprekskaarten. Deze set is ontwikkeld om docententeams op een gestructureerde, veilige en professionele manier met elkaar in gesprek te laten gaan over antisemitisme en andere vormen van discriminatie binnen de schoolcontext.

Deze set kaarten is ontwikkeld door Critical Mass als onderdeel van een breder professionaliseringstraject rondom discriminatie en sociale veiligheid in het onderwijs. Het traject is mede mogelijk gemaakt door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en is tot stand gekomen in samenwerking met de Anne Frank Stichting en NewBees INC..

Waarom deze gesprekskaarten?

Scholen hebben een wettelijke en pedagogische verantwoordelijkheid om een sociaal veilige leeromgeving te bieden. Tegelijkertijd merken we dat gesprekken over antisemitisme, racisme, islamofobie, seksisme, LHBTI-discriminatie en vrijheid van meningsuiting vaak complex en beladen zijn. Veel professionals ervaren handelingsverlegenheid: wanneer grijp je in? Hoe normeer je zonder het gesprek te sluiten? Waar ligt de professionele grens?

Met deze set gesprekskaarten beogen wij:

- Professionele normen expliciet te maken binnen jouw onderwijsteam; door het bespreekbaar maken van ervaringen en het luisteren naar ervaringen van jouw collega's kun je professionele normen expliciet maken binnen jouw onderwijsteam. Welke waarden hanteren we actief en strookt dit met de visie van de school?
- Handelingsrepertoire te vergroten bij grensoverschrijdende uitspraken; om verschillende handelingsopties te bespreken bij grensoverschrijdende uitspraken of dynamieken in jouw klas, vergroot je je eigen repertoire in handelen. Uiteraard vergt dit oefening.
- De sociale veiligheid voor alle leerlingen actief te beschermen. Door het actief bespreken van discriminatie, racisme en antisemitisme, wordt de thematiek geagendeerd, geactualiseerd en wordt er binnen jouw onderwijs team gewerkt aan de sociale veiligheid voor alle leerlingen.

De kaarten zijn bewust divers samengesteld. De stellingen bevinden zich in het grijze gebied waarin juist professionele reflectie nodig is. De kracht van deze werkvorm zit niet in het "juiste antwoord", maar in het gezamenlijk expliciteren van de norm.

Wij danken je voor je inzet om dit gesprek mogelijk te maken. Sociale veiligheid ontstaat niet vanzelf — zij vraagt om expliciete normering, professionele moed en gezamenlijke verantwoordelijkheid.

Met vriendelijke groet,

Diederik Wismans, programmamanager onderwijs

Inleiding

De gesprekskaarten bevorderen het gesprek over de professionele norm en verschillende handelingsperspectieven van sociale veiligheid rondom antisemitisme, discriminatie in het onderwijs. Ze zijn ontwikkeld om binnen de onderwijsinstelling op een laagdrempelige manier de bewustwording en het gesprek over deze thema's op gang te brengen.

De belangrijkste voorwaarde voor een goed gesprek is een goede gespreksbegeleiding. Deze handleiding is er voor de gespreksleider, in de handleiding staan aandachtspunten en tips op het niveau van proces en inhoud om te komen tot een goed gesprek.

Uitgangspunten

De gespreksleider stimuleert sociale veiligheid in het onderwijsteam en is bekend met de eisen die gesteld worden door het ministerie van Onderwijs om sociale veiligheid te bevorderen op de onderwijsinstellingen. Op www.stichtingscholenveiligheid.nl is alle actuele informatie over deze veiligheid te vinden. De gespreksleider is onpartijdig: geeft geen mening en oordeelt niet.

De gesprekskaarten zijn op verschillende creatieve manieren in te zetten: voor grotere en kleinere groepen, in korte en langere tijd. Deze handleiding richt zich op het begeleiden van het gesprek met ongeveer 15 deelnemers. De handleiding doet een suggestie in werkwijze. Maak als gespreksbegeleider daarbinnen eigen keuzes. Trek 1,5 uur uit voor een gesprek.

Stap 0: voorbereiding van het gesprek

- De gesprekskaarten hoeven niet op volgorde behandeld te worden.
- De insteek van de gesprekskaarten is het gesprek over sociale veiligheid op de onderwijsinstelling, in de klas en daarbuiten. Het gaat niet om het juiste antwoord van de deelnemers, maar om de afwegingen die de deelnemers maken. *Tot welk antwoord leiden de afwegingen? Hoe denken andere deelnemers hierover? Wat doet deze gedachte/handeling met een leerling/student? Wat doet deze gedachte/handeling met de norm in de klas?* Begeleid de deelnemers in deze afwegingen.
- Deze vragen zijn tijdens het gesprek belangrijk: wat is het effect op een leerling uit deze groep? Wat gebeurt er als dit onweersproken blijft? Wat zegt dit over onze norm als team? De kracht zit het hem in de herhaling. Vraag door op hoe de deelnemers naar de effecten kijken. Ga in het gesprek op zoek naar alternatieven. Zijn er geen alternatieven of is er sprake van een excuus om thematieken niet te bespreken?
- Elke gesprekskaart heeft een hoofdlabel (Bewustwording, uitspreken, solidariteit, grens & vrijheid, spanning & ongemak, normalisering, inclusie, dialoog, wegstijgen). De labels borduren niet voort op elkaar. Dat betekent dat de vraag over sociale veiligheid, antisemitisme en discriminatie in het algemeen kan gaan.

- Bedenk welk deel van de ruimte je aanwijst als 'volledig eens' en welke 'volledig oneens'. De deelnemers moeten plaatsnemen op een onzichtbare lijn tussend deze uitersten.
- Kijk van tevoren hoeveel deelnemers er zijn en hoeveel tijd je per onderdeel ongeveer hebt.

Benodigdheden:

- 45 geprinte gesprekskaarten
- Reflectiekaart voor iedere deelnemer
- Flip-over
- Stiften
- Tape

Stap 1: Start gesprek

Zorg voor een helder programma met tijdschema:

1. Beschrijf het doel van het gesprek: *we zijn hier om met elkaar te praten over sociale veiligheid in ons eigen onderwijs, in de klas en daarbuiten, met specifieke aandacht voor antisemitisme, discriminatie en onze eigen professionele normering. Daarbij willen we verkennen wat ons eigen handelen betekent en tot welke vragen en of dilemma's dit kan leiden.*
2. Bespreek kort de opdracht van de onderwijs instelling dat voortkomt uit de verplichting dat gesteld is door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. Verwijs voor meer informatie naar www.stichtingschoolenveiligheid.nl.
3. Geef uitleg over de vorm van het gesprek: *we gebruiken de gesprekskaarten "Antisemitisme en discriminatie" om de sociale veiligheid en onze eigen professionele normering te bespreken. Elke gesprekskaart behandelt één stelling met betrekking tot deze thema's. Deze geven aanleiding om met elkaar in gesprek te gaan en te reflecteren op onszelf: wat doe ik en waarom? Geef nogmaals aan dat het niet om het juiste antwoord van de deelnemer gaat, maar om de weg die de deelnemer aflegt naar het antwoord toe. Welke afweging maakt de deelnemer en hoe leiden die tot een antwoord of keuze? Hoe denken andere deelnemers hierover? Het is niet de bedoeling dat het gesprek de vorm krijgt van een discussie. Nodig deelnemers uit om verhelderende vragen aan elkaar te stellen.*

Stap 2: start gesprek met gesprekskaart, in de groep (20 minuten)

Start altijd met het lezen van de gesprekskaart: vraag de deelnemers eerst een moment zelf een mening te bedenken, met het liefst een sprekend voorbeeld uit de eigen onderwijspraktijk, voordat ze met de ander in gesprek gaan.

1. Lees één kaart voor.
2. Laat deelnemers een positie kiezen in de ruimte tussen 'volledig eens' en 'volledig oneens'
3. Vraag enkele toelichtingen.

Bespreek 3-4 kaarten plenair voordat je overgaat naar het bespreken van de gesprekskaarten in kleinere groepen.

Stap 3: het gesprek in kleine groepen (20 minuten)

Verdeel in groepjes van 3.

Elke groep bespreekt 2 nieuwe kaarten op dezelfde wijze als plenair. Bij een van de kaarten stapt 1 groepsdeelnemer in de rol van gespreksleider. De twee overige deelnemers gaan met elkaar in gesprek over de stelling.

Laat groepjes aan de gehele groep hun gesprek terugkoppelen. Noteer op een flip-over een samenvatting van wat wordt gezegd. Deze notities zijn belangrijk voor het vervolg, geeft al een indicatie van de gezamenlijke norm en kunnen van waarde zijn voor een eenduidige aanpak.

Stap 4: teamnorm formuleren (20 minuten)

Plenair formuleert het team 4-6 normzinnen.

Voorbeelden:

- Wij accepteren geen ontmenselijkende taal.
- Wij grijpen in bij "grappen" met uitsluitende werking.
- Wij beschermen leerlingen die onderdeel zijn van een minderheidsgroep

Noteer deze zichtbaar op de flip-over. Deze notities geven gezamenlijke taal weer van het docententeam en kunnen, zodra dit later wordt uitgewerkt gebruikt worden om bijvoorbeeld posters in de school op te hangen om ook het normeren zichtbaar te maken voor leerlingen en ouders.

Stap 5: persoonlijke reflectie (20 minuten)

Reflectie:

- Wat neem je mee?
- Wat wordt morgen anders in je klas?
- Wat spreken we concreet af als team?

Laat de persoonlijke vragen “Wat neem je mee?” en “Wat wordt morgen anders in je klas?” opschrijven op de reflectiekaart (zorg voor voldoende kaarten voor het aantal deelnemers). Deze stap is belangrijk om te oogsten wat de deelnemers beogen direct anders te doen.

“Wat spreken we af als team?” is een gezamenlijke afspraak. Wat wordt benoemd wordt door de gespreksleider opgeschreven op de bijhorende poster.

- Wat spreken we concreet af als team?
- Wie is daar verantwoordelijk voor? Namen worden bij de actie beschreven
- Wanneer is de eerste stap gezet. Een deadline wordt opgeschreven.
- Wanneer zijn we tevreden?
- Wanneer komen we erop terug en kijken of de afspraken helpend zijn geweest. Een concrete datum wordt beschreven.

 030 - 27 149 56

 criticalmass.nl

 info@criticalmass.nl

 [criticalmassutrecht](https://www.instagram.com/criticalmassutrecht)

 [stichtingcriticalmass](https://www.linkedin.com/company/stichtingcriticalmass)

BEWUSTWORDING

ZIEN, HERKENNEN, ERKENNEN

“Ik merk het als er grappen worden gemaakt over Joodse mensen, moslims of LHBTIQ+’ers.”

BEWUSTWORDING

ZIEN, HERKENNEN, ERKENNEN

“Ik herken
racisme ook
als het ‘als
grapje’
bedoeld is.”

BEWUSTWORDING

“ZIEN, HERKENNEN, ERKENNEN

“Ik sta stil bij
mijn eigen
vooroordelen.”

BEWUSTWORDING

“ZIEN, HERKENNEN, ERKENNEN

“Ik zie dat
sommige
groepen vaker
negatief
worden
neergezet dan
anderen.”

BEWUSTWORDING

ZIEN, HERKENNEN, ERKENNEN

“Ik merk dat
discriminatie
niet voor
iedereen even
zichtbaar is.”

UITSPREKEN

JE STEM GEBRUIKEN, OOK ALS HET SPANNEND IS

“Ik spreek me uit als iemand antisemitische opmerkingen maakt.”

UITSPREKEN

JE STEM GEBRUIKEN, OOK ALS HET SPANNEND IS

“Ik zeg er iets
van als iemand
wordt
buitengesloten
vanwege
afkomst of
geloof.”

UITSPREKEN

JE STEM GEBRUIKEN, OOK ALS HET SPANNEND IS

“Ik durf
iemand aan te
spreken op
seksistische
opmerkingen.”

UITSPREKEN

JE STEM GEBRUIKEN, OOK ALS HET SPANNEND IS

“Ik laat merken
dat ik het niet oké
vind als iemand
wordt
gediscrimineerd.”

UITSPREKEN

JE STEM GEBRUIKEN, OOK ALS HET SPANNEND IS

“Ik spreek me
uit, ook als
anderen stil
blijven.”

SOLIDARITEIT

OPKOMEN VOOR ANDEREN

**“Ik kom op voor
iemand die wordt
gediscrimineerd.”**

SOLIDARITEIT

OPKOMEN VOOR ANDEREN

**“Ik steun
collega’s die te
maken krijgen
met racisme of
islamofobie.”**

SOLIDARITEIT

OPKOMEN VOOR ANDEREN

“Ik laat
merken dat
iedereen erbij
hoort,
ongeacht
identiteit.”

SOLIDARITEIT

OPKOMEN VOOR ANDEREN

“Ik probeer
actief een
veilige sfeer te
creëren voor
LHBTIQ+’ers
in mijn les.”

SOLIDARITEIT

OPKOMEN VOOR ANDEREN

“Ik vind het
belangrijk om
niet alleen
voor mezelf
op te komen,
maar ook voor
anderen”

GRENS & VRIJHEID

DE BALANS TUSSEN DEBAT EN VEILIGHEID

“Alles moet
gezegd
kunnen
worden, ook
als het
kwetsend is.”

GRENS & VRIJHEID

DE BALANS TUSSEN DEBAT EN VEILIGHEID

“Vrijheid van meningsuiting heeft grenzen als anderen zich onveilig voelen.”

GRENS & VRIJHEID

DE BALANS TUSSEN DEBAT EN VEILIGHEID

“Ik vind dat je
alles moet
kunnen
bespreken
met de klas.”

GRENS & VRIJHEID

DE BALANS TUSSEN DEBAT EN VEILIGHEID

“Sommige uitspraken horen niet thuis in een veilige leeromgeving.”

GRENS & VRIJHEID

DE BALANS TUSSEN DEBAT EN VEILIGHEID

“Ik worstel
soms met wat
wel en niet
gezegd kan
worden.”

SPANNING & ONGEMAK

TWIJFEL, ONZEKERHEID, HANDELINGSVERLEGENHEID

“Ik zeg soms
niks, omdat ik
bang ben om
een verkeerde
mening een
podium te
geven.”

SPANNING & ONGEMAK

TWIJFEL, ONZEKERHEID, HANDELINGSVERLEGENHEID

“Ik vind het
moeilijk om
krachtig in te
grijpen bij
discriminatie.”

SPANNING & ONGEMAK

TWIJFEL, ONZEKERHEID, HANDELINGSVERLEGENHEID

“Ik ben bang
om
buitengesloten
te worden als ik
me uitspreek.”

SPANNING & ONGEMAK

TWIJFEL, ONZEKERHEID, HANDELINGSVERLEGENHEID

“Ik weet niet
altijd hoe ik
moet reageren
op kwetsende
opmerkingen.”

SPANNING & ONGEMAK

TWIJFEL, ONZEKERHEID, HANDELINGSVERLEGENHEID

“Ik twijfel of ik me moet mengen in discussies over gevoelige onderwerpen waar ik te weinig kennis van heb.”

NORMALISERING

WAT 'NORMAAL' WORDT GEVONDEN

“Ik begrens
discriminerende
opmerkingen die
worden
weggewuifd als
grapjes.”

NORMALISERING

WAT 'NORMAAL' WORDT GEVONDEN

“Op school wordt niet altijd serieus gereageerd op racisme of antisemitisme. Er is wel een schoolvisie, maar die wordt niet uitgedragen door alle medewerkers.”

NORMALISERING

WAT 'NORMAAL' WORDT GEVONDEN

**“Seksistische
opmerkingen
worden soms
als ‘normaal’
gezien.”**

NORMALISERING

WAT 'NORMAAL' WORDT GEVONDEN

“Er wordt te makkelijk gedacht dat discriminatie hier niet voorkomt.”

NORMALISERING

WAT 'NORMAAL' WORDT GEVONDEN

**“Mensen
vinden het
overdreven als
je discriminatie
aankaart.”**

INCLUSIE

ERBIJ HOREN, JEZELF KUNNEN ZIJN

“Ik voel me vrij
om mezelf te
zijn, ongeacht
mijn
achtergrond of
identiteit.”

INCLUSIE

ERBIJ HOREN, JEZELF KUNNEN ZIJN

“Iedereen
voelt zich
welkom op
deze school.”

INCLUSIE

ERBIJ HOREN, JEZELF KUNNEN ZIJN

“Sommige
leerlingen
voelen zich
minder veilig
om zichzelf te
zijn.”

INCLUSIE

ERBIJ HOREN, JEZELF KUNNEN ZIJN

“Niet iedereen
krijgt dezelfde
kansen op
school.”

INCLUSIE

ERBIJ HOREN, JEZELF KUNNEN ZIJN

“Ik zie dat
bepaalde
groepen zich
minder thuis
voelen.”

DIALOOG

HET GESPREK VOEREN I.P.V. VERMIJDEN

“We moeten schurende gesprekken niet uit de weg gaan, ondanks tijdgebrek in de lessen.”

DIALOOG

HET GESPREK VOEREN I.P.V. VERMIJDEN

“Ik sta open
voor andere
perspectieven,
ook als ik het er
niet mee eens
ben.”

DIALOOG

HET GESPREK VOEREN I.P.V. VERMIJDEN

“Discussies
over
discriminatie
lopen vaak te
snel uit de
hand.”

DIALOOG

HET GESPREK VOEREN I.P.V. VERMIJDEN

**“Ik luister écht
naar iemand
met een andere
mening.”**

DIALOOG

HET GESPREK VOEREN I.P.V. VERMIJDEN

“Het is mogelijk
om respectvol
te discussiëren
over gevoelige
onderwerpen.”

WEGKIJKEN

NIET HANDELEN, STIL BLIJVEN

“Ik negeer het
soms, als iemand
discriminerende
opmerkingen
maakt.”

WEGKIJKEN

NIET HANDELEN, STIL BLIJVEN

“Het is niet mijn
verantwoordelijk-
heid om in te
grijpen buiten
mijn lesruimte.”

WEGKIJKEN

NIET HANDELEN, STIL BLIJVEN

**“Ik blijf liever
stil om gedoe te
voorkomen.”**

WEGKIJKEN

NIET HANDELEN, STIL BLIJVEN

“Discriminatie
is iets waar
docenten zich
mee móeten
bemoeien.”

WEGKIJKEN

NIET HANDELEN, STIL BLIJVEN

“Zolang het
mij niet raakt,
zeg ik er niks
van.”